

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

21/30

Heerlen Vrieheide

Een wederopbouwgebied
van nationaal belang

“Peter Sigmund was zijn tijd vooruit. Een prachtig voorbeeld daarvan is de wijk Vrieheide in Heerlen.”

Uit: Nieuws IBA Parkstad, Jo Coenen (2015)

Foto Rickhey

“Het prachtige reliëf vormt samen met de ruime groenvoorzieningen een belangrijke factor in de beleving van de wijk.”

Uit: Energie voor Vrieheide, Buurtbusiness Vrieheide-De Stack (2013)

Foto Jon van Rooijen

Wederopbouwperiode

Wie de kaart van Nederland van eind jaren dertig vergelijkt met die van eind jaren zestig ziet grote veranderingen. Het aanzicht en de inrichting van steden, dorpen en landelijke gebieden zijn ingrijpend veranderd. De Tweede Wereldoorlog richtte zware verwoestingen aan. De gebouwen en infrastructuur in honderden dorpen en steden lagen in puin of raakten zwaar beschadigd. Al tijdens de oorlog begon een centraal geleide rijksdienst met het herstel van de oorlogsschade en de wederopbouw. Dit was niet de enige ruimtelijke opgave waar de overheid voor stond tijdens de wederopbouwperiode. Voor de oorlog leefden al andere grote wensen die nog niet vervuld waren zoals de uitbreiding en vernieuwing van steden en de modernisering van het platteland.

De wederopbouw was ook een periode van optimisme en modernisering. Nieuwe materialen en verkavelingspatronen deden hun intrede, evenals een nieuwe wijkopbouw met veel groen. Het motto van de stad werd licht, lucht en ruimte. Daarnaast kwamen er steeds meer auto's waar rekening mee gehouden moest worden in de plannen.

Selectie van 30 wederopbouwgebieden

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft dertig wederopbouwgebieden geselecteerd uit de periode tussen 1940 en 1965. In deze periode is een groot deel van Nederland opnieuw ingericht. Dat gebeurde op een totaal andere manier dan vóór de oorlog. De geselecteerde gebieden geven met elkaar een goed beeld van hoe er gedacht, gebouwd en ingericht werd. De gebieden worden beschouwd als toonbeelden van de wederopbouwperiode. Ze onderscheiden zich nationaal of zelfs internationaal, bijvoorbeeld vanwege de kwaliteit van de architectuur of als bijzonder voorbeeld van stedenbouw of landschapsinrichting. De Rijksdienst heeft de gebieden in drie gebiedstypen ingedeeld: de wederopbouwkeren (de herstelde oorlogsschade), de naoorlogse woonwijken (de planmatige, stedelijke uitbreidingswijken) en de landelijke gebieden (agrarische ruilverkavelings- en landinrichtingsgebieden).

De rol van het Rijk en de gemeenten

De selectie als één van de 30 wederopbouwgebieden zorgt in de eerste plaats vooral voor meer aandacht en waardering. Het Rijk heeft ervoor gekozen deze gebieden niet als rijksbeschermd gezichten aan te wijzen. De uitdaging voor de gemeente en haar bewoners is om een manier te vinden waarop nieuwe ontwikkelingen en behoud van het karakter van de wijk samen kunnen gaan.

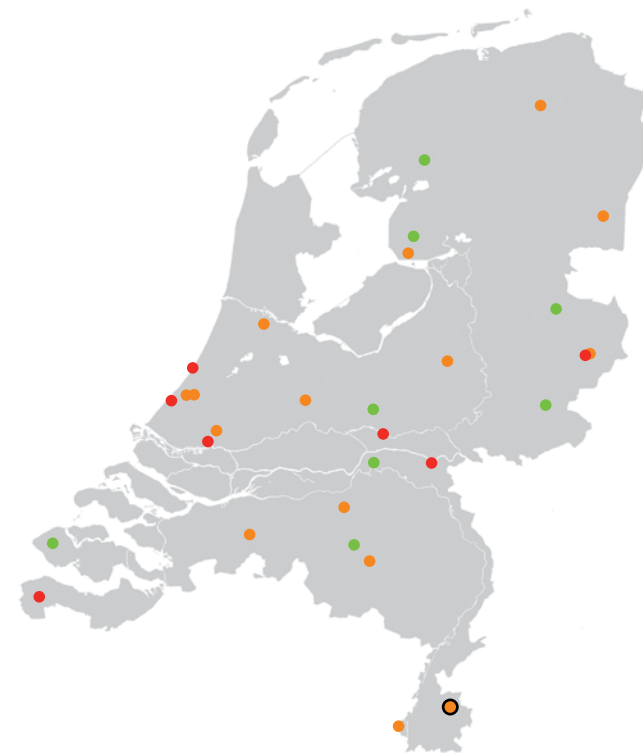
Wederopbouw is één van de vijf prioriteiten uit de rijksnota Visie erfgoed en ruimte. Kiezen voor karakter (VER). Deze nota beschrijft hoe het Rijk een rol ziet voor het cultureel erfgoed in de ruimtelijke ordening. Ook wordt geschetst op welke manier publieke en private partijen rondom cultureel erfgoed en ruimtelijke ordening zouden moeten samenwerken. Het Rijk wil stimuleren dat de bijzondere eigenschappen, de kwaliteiten van de wederopbouwgebieden, ook in de toekomst herkenbaar aanwezig blijven. Om dat te bereiken wil het Rijk (bestuurlijke) afspraken maken met de betrokken gemeenten.

Naoorlogse woonwijken

De bouw van deze uitbreidingswijken kwam na de oorlog op gang om het tekort aan woningen op te vangen. Kenmerkend is dat het vaak gaat om grootschalige uitbreidingen met seriematige of herhaalde bouwblokken: veel rijtjeswoningen en gestapelde meergezinswoningen. De wijken zijn ruim opgezet en hebben een groen karakter. Ze kennen vaak eigen voorzieningen op loopafstand van elkaar: winkels, scholen, kerken en gezondheidszorg. Dit in tegenstelling tot veel vooroorlogse buurten met gesloten bouwblokken in smalle straten met een winkeltje op de hoek en weinig groen. Vrieheide is een goed voorbeeld van een naoorlogse woonwijk gebouwd voor werknemers van de kolenmijnen volgens modernistisch ontwerp.

30 wederopbouwgebieden

- Wederopbouwkeren
- Naoorlogse woonwijken
- Landelijke gebieden
- Heerlen Vrieheide

Wederopbouwkeren

01. Hengelo binnenstad
02. Katwijk aan Zee Boulevardzone
03. Den Haag Atlantikwallzone Kijkduin-Zorgvliet
04. Rhenen binnenstad
05. Rotterdam oostelijke binnenstad
06. Nijmegen binnenstad
07. Oostburg

Naoorlogse woonwijken

08. Groningen De Wijert-Noord
09. Emmen Emmermeer, Angelslo en Emmerhout

10. Nagele

11. Amsterdam Westelijke Tuinsteden
12. Hengelo Klein Driene I en II
13. Apeldoorn Kerschoten
14. Den Haag Mariahoeve
15. Leidschendam-Voorburg De Heuvel Prinsenhof
16. Utrecht De Halve Maan
17. Rotterdam Ommoord
18. Den Bosch Plan Zuid/De Pettelaar
19. Breda De Heuvel
20. Eindhoven 't Hool
21. Heerlen Vrieheide
22. Maastricht De Pottenberg

Landelijke gebieden

23. Skarsterlân Haskerveenpolder
24. Noordoostpolder
25. Vriezenveen
26. Berkelland Beltrum I
27. De Groep en omgeving
28. Maas en Waal-West
29. Veere Walcheren
30. Boxtel en Best De Scheeken

Atlas van de wederopbouw in Nederland

De atlas biedt een overzicht van de 30 geselecteerde wederopbouwgebieden en vertelt het verhaal van de ruimtelijke ordening in Nederland aan de hand van een aantal essays.

ISBN 978-94-6208-092-8

Heerlen Vrieheide is één van de dertig door het Rijk geselecteerde naoorlogse gebieden met een bijzondere cultuurhistorische betekenis. De gebieden tonen samen het tijdperk van de wederopbouw.

Voor meer informatie:

- Masterplan 'Energie voor Vrieheide, Buurtbusiness Vrieheide-De Stack' (2013), te downloaden via www.heerlen.nl
- Documentaire 'Verwilderd wonen, architectuur en wooncultuur in Vrieheide, Heerlen' (2003), te bekijken op www.youtube.com

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

De RCE ondersteunt gemeenten bij het opstellen en uitvoeren van plannen die het karakter van de wederopbouwgebieden voor de toekomst behouden. De RCE vindt het belangrijk dat specifieke kennis over de wederopbouwperiode ontwikkeld wordt en beschikbaar komt. Het kennisplatform wederopbouwgebieden vervult hierin een centrale rol.

Zie ook: www.cultureelerfgoed.nl/dossiers/wederopbouw

Heerlen Vrieheide

Vrieheide, het oostelijk deel van het stadsdeel Heerlerheide in Heerlen, verrees vanaf 1959 als eerste modernistische woonwijk voor werknemers van de kolenmijnen. Nog altijd is de opzet en vormgeving van de wijk modern te noemen.

De bouw van Vrieheide ging geheel buiten de gemeente om. Door de explosieve groei van het aantal kolenmijnen na de oorlog had Heerlen in korte tijd veel woningen nodig om de werknemers te kunnen huisvesten. Het Heerlense bouwbedrijf Vascomij sprong in dat gat en schakelde de Hongaarse architect Peter Sigmund in. Sigmund was geïnspireerd door de modernistische architect Le Corbusier. Dat is terug te zien in de technisch vernieuwende architectuur en de vormgeving. Om mijnschade te voorkomen mochten de woningen niet te zwaar worden. De zich herhalende woonblokken, met moderne materialen en ranke vormgeving, wekken de indruk van lichtheid. De terugliggende begane grond aan de entreezijdes boden de bewoners een overdekte buitenruimte voor divers gebruik. Nieuw voor Heerlen was het gebruik van gietbouw en aluminium raamkozijnen.

Stedelijk

Sigmund koos voor een moderne stedelijke tuinwijk. De verspringende woonblokken, alle bestaande uit een module van zes woningen, hebben een entree aan een straat of groenstrook. De straten hebben een breed profiel met ruime voor- en/of achtertuinen. De hoogteverschillen in het gebied, waar het stratenbeloop op geënt is, zorgen dat op de woon- en slaapverdieping ook veel licht toetreedt en er vrij uitzicht is.

Door het hoge bouwtempo in Vrieheide kwam de bouw van de woonblokken voor te lopen op het ruimtelijk ontwerp. Het slingerend beloop, dat Sigmund in gedachte had, werd niet over de hele wijk doorgezet. De aannemer was verantwoordelijk voor de rationele inrichting van het middengebied ten noorden van de Anjelierstraat. Wel werd het Unesco-plantsoen, het ronde plein als slotakkoord van de wijk, nog naar ontwerp van Sigmund uitgevoerd.

Karakter veranderd

De afgelopen decennia is het karakter van de wijk sterk veranderd. De door Vascomij gebouwde woningen zijn vrijwel alle aan particulieren verkocht. Door alle wijzigingen is de eenvormigheid grotendeels verlaten en is de rijkdom aan materialen, kleur en groen verschaald. De wijk heeft desondanks zijn bijzondere stedenbouwkundige karakter weten te behouden. Gemeente en corporaties werken samen met de bewoners aan stedelijke vernieuwing en het versterken van de sociaal-economische structuur. De architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit zijn hierbij leidend.

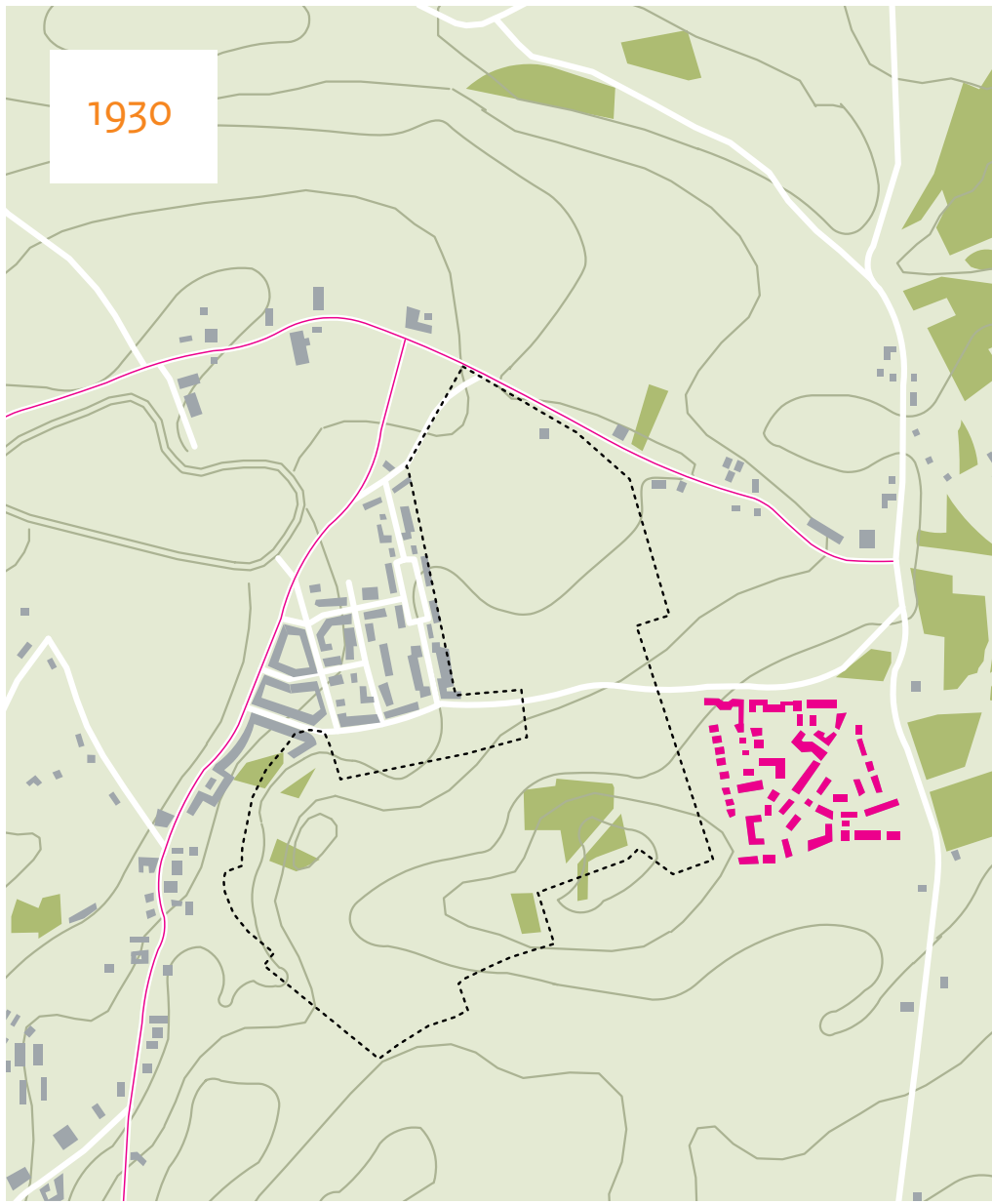
- 1 Een bijzondere kwaliteit van de wijk zijn de weidse uitzichten
- 2 Gebogen straten geven de wijk een levendig karakter
- 3 In het groen tussen de woonblokken kunnen kinderen vrij spelen
- 4 Het ronde Unescoplantsoen is ook het gemeenschappelijke park
- 5 De hoogteverschillen geven de wijk een extra dimensie
- 6 Voor bewoners is gezorgd voor overdekte buitenruimtes, ruime tuinen en balkons op de zon georiënteerd
- 7 De Christus Koningkerk van Fanchamps is Rijksmonument en een oriëntatiepunt in de wijk
- 8 Het weelderig groen vormt een fraai contrast met de strakke architectuur
- 9 Het verkeer heeft ruim baan

Colofon

Tekst Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed / Grafisch ontwerp En-publique.nl / Kaarten Must / Foto cover Rijckheyt / In samenwerking met Gemeente Heerlen

1930

2010

